

Velká Británie a Kanada od Westminsterského statutu k Ogdensburgské smlouvě

Martin Šubrt

Období od přijetí Westminsterského statutu¹ ve Velké Británii i Kanadě v prosinci roku 1931 do uzavření dohody o společné obraně mezi kanadským premiérem Williamem Lyonem Mackenzie Kingem a americkým prezidentem Franklinem Delano Rooseveltem ve městě Ogdensburg během srpna roku 1940 znamenalo pro Spojené království i Kanadu řadu změn ve směřování jejich zahraniční politiky. Obě události jsou pak považovány za určité mezníky ve vývoji britsko-kanadských, respektive kanadsko-amerických vztahů. Pokud lze vnímat Westminsterský statut jako institucionální nástroj k upravení britsko-dominanciálních vztahů, tak smlouvu z Ogdensburgu lze považovat za kanadské vyjádření proměny vztahů ke svému jižnímu sousedovi.

Po skončení první světové války se začaly objevovat mezi Londýnem a Ottawou neshody především v oblasti zahraniční politiky, kde chtěli kanadští představitelé získat mnohem větší míru autonomie. Výsledkem jednání a snah řešení vzniklých problémů byla formulace vztahu mezi britskou a ostatními dominanciálními vládami v Balfourově deklaraci na imperiální konferenci v roce 1926. Právně byla nová pozice vývoje vztahu mateřské země a dominia Kanady zakotvena ve Westminsterském statutu z roku 1931, jehož schválením začala nová éra ve vzájemných britsko-kanadských vztazích. Cesta k legislativní nezávislosti Kanady v roce 1931 se vyvíjela postupně a obešla se bez vážnějších konfliktů. Případné krize se objevovaly pouze v politické rovině a jejich řešení byla projednávána na imperiálních konferencích.

V důsledku přijetí Westminsterského statutu byl kanadský parlament postaven na roveň britskému. Není divu, že toto odstranění právní a symbolické struktury Britského společenství bylo přijato v Ottavě se souhlasem.² Zákon vešel v Kanadě v platnost hned 12. prosince 1931, následujícího dne, co byl přijat v Londýně. Přestože jeho přijetím nebyla vyřešena veškerá problematika úplné nezávislosti Kanady, můžeme od této chvíle pohlížet na Kanadu v zahraničněpolitické oblasti jako na samostatnou jednotku.

1 K této problematice blíže viz VALKOUN, Jaroslav, *Na cestě k Westminsterskému statutu: Velká Británie, dominia a proměna Britského impéria v letech 1907–1931*, Praha 2015.

2 JUDD, Denis, *Impérium: Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti*, Praha 1999, s. 304.

OTTAWSKÁ EKONOMICKÁ KONFERENCE

V roce 1929 ovlivnil svět krach na newyorské burze a prohlubující se hospodářská krize měla své následky ve Velké Británii i Kanadě. V obou zemích totiž došlo na začátku třicátých let 20. století ke změnám ve vládách. Nejprve se tak stalo v Kanadě, kde po volbách na podzim roku 1930 nahradil dosavadního premiéra z Liberální strany Williama Lyona Mackenzieho Kinga jeho oponent z řad konzervativců Richard Bedford Bennett, jehož strana reagovala na hospodářskou krizi a ve své předvolební kampani se zaměřovala na ekonomická témata. Když Bennett odjížděl krátce po svém zvolení na imperiální konferenci do Londýna, sliboval svolání další konference, zaměřené především na ekonomické problémy v impériu. Aby dostal svému slibu, pozval na závěr londýnského setkání přítomné státníky ze zemí Britského společenství národů, aby se sešli následujícího roku na imperiální ekonomické konferenci v Ottawě.³

Navrhovaná imperiální konference byla nakonec odložena až na rok 1932, jelikož britská vláda musela řešit roku 1931 mnoho problémů. MacDonalдова druhá labouristická vláda čelila kritice kvůli nevyrovnanému rozpočtu a vysokým výdajům na sociální politiku. Pod tlakem bankéřů a odborových předáků se rozhodl britský premiér podat 23. srpna roku 1931 demisi.⁴ Následující den vytvořil dočasnou krizovou vládu „národní jednoty“. Když během léta 1931 američtí věřitelé vybrali většinu zlatých zásob v *Bank of England*, nezbylo krizové vládě jiné řešení než snížit hodnotu libry šterlinků vůči zlatu. Dne 24. září 1931 bylo přikročeno k devalvaci domácí měny o 25%.⁵ Většina dominií se následně rozhodla pro napojení svých měn na libru šterlinků a vytvoření tzv. šterlinkového bloku. Kanadská vláda se s cílem dosažení větší finanční nezávislosti rozhodla navázat svou měnu raději na americký dolar.⁶

Světová hospodářská krize podnítila ve Velké Británii kromě devalvace libry šterlinků a opuštění zlatého standardu rovněž otevření otázky imperiálních preferencí. Britští zastánci zavedení systému imperiálních preferencí cítili ve snaze překonat hospodářskou krizi šanci na změnu zavedeného systému světového volného obchodu. Ochrana domácího trhu dovozními cly znovu ožila ve volební kampani konzervativců v říjnu 1931 a poté, co vystřídal 5. listopadu 1931 ve funkci ministra financí, jednoho z největších zastánců světového volného obchodu Philipa Snowdena,⁷ Nevill Chamberlain navracející se k odkazu svého otce Josepha Chamberlaina, který prosazoval systém imperiálních preferencí již roku 1903, bylo jasné, že k nějakému posunu ve finanční politice dojde.⁸

3 JACKS, David S., *Defying Gravity: The 1932 Imperial Economic Conference and the Reorientation of Canadian Trade*, 2011, s. 8. Dostupné z: <http://www.nber.org/papers/w17242.pdf> [cit. 15. 11. 2016].

4 MORGAN, Kevin, *Ramsay MacDonald*, London 2006, s. 71.

5 ELLINGER, Jiří, *Neville Chamberlain: od usmiřování k válce: britská zahraniční politika, 1937–1940*, Praha 2009, s. 42.

6 LLOYD, Lorna, *Loosening the Apron Strings: The Dominions and Britain in the Interwar Years*, in: *The Round Table*, Vol. 92, Iss. 369, 2003, s. 291.

7 EICHENGREEN, Barry J., *Sterling and the Tariff, 1929–32*, Princeton 1981, s. 5.

8 ELLINGER, J., c. d., s. 43.

Dne 4. února 1932 představil Neville Chamberlain v Dolní sněmovně plán na 10% zdanění většiny dováženého zahraničního zboží (netýkalo se pšenice, masa a dalších specifikovaných produktů). Jeho návrh zákona byl v Dolní sněmovně schválen a dne 1. března 1932 vešel v platnost pod názvem Zákon o dovozních clech (*The Import Duties Act*). Jeho následkem došlo k vytvoření rady (*An Import Duties Advisory Council*) zabývající se dovozními cly a na jejíž doporučení parlamentu mohlo dojít k dalšímu zvýšení cel na dovážené zboží.⁹ Mimo Chamberlainův plán měly stát až do 15. listopadu 1932 výrobky z dominií, britských mandátních území, Indie nebo Jižní Rhodesie. V listopadu by pro ně pak vstoupily v platnost obchodní dohody, kterými se měla zabývat nadcházející imperiální konference v Ottawě.¹⁰

Svolání imperiální ekonomické konference do kanadského hlavního města bylo symbolické. Poprvé se zde konala tehdy ještě koloniální konference roku 1894. Ostatní konference se konaly v Londýně, ale v létě roku 1932 bylo město v provincii Ontario znovu svědkem velkého shromáždění politiků zemí Britského společenství. Za Velkou Británií na jednání přijeli ministerský předseda Stanley Baldwin a ministr financí Neville Chamberlain. Dále se setkání zúčastnili premiéři nebo vyslaní zástupci vlád Kanady, Australského svazu, Nového Zélandu, Jihoafrické Unie, Irského svobodného státu, Newfoundlandu,¹¹ Indie a Jižní Rhodesie. Výsledkem jejich jednání byly tzv. ottawské dohody, tj. řada bilaterálních obchodních smluv mezi zúčastněnými stranami. Britská delegace uzavřela dohody se zástupci Kanady, Australského svazu, Jihoafrické Unie, Nového Zélandu, Indie, Newfoundlandu a Jižní Rhodesie. Kanada uzavřela samostatné oboustranné smlouvy s Irským svobodným státem, Jihoafrickou Unií a Jižní Rhodesií.

Nejvíce se důsledky uzavřených smluv projevíly ve statistikách britského obchodu s impériem. Zatímco v letech 1924–1929 se celkový dovoz zboží do Spojeného království ze zemí impéria pohyboval okolo 30 %, po setkání v Ottawě dosáhl téměř 39 % v roce 1934. Dovoz kanadského zboží do Velké Británie se zvýšil ve stejné době přibližně o dvojnásobek. Export zboží z britských ostrovů do zemí, účastnicích se konference, se sice zvýšil, ale *de facto* se jen vrátil na stejnou úroveň, na které se nacházel v době před vypuknutím světové hospodářské krize.¹² Přestože do ottawské imperiální ekonomické konference vkládal Neville Chamberlain velké naděje, ukázaly se její výsledky v podobě uzavřených obchodních smluv pouze jako kompro-

9 EICHENGREEN, B. J., c. d., s. 36.

10 GLICKMAN, David L., *The British Imperial Preference System*, in: *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 61, No. 3, 1947, s. 442.

11 Na ottawské ekonomické konferenci byl Newfoundland naposledy zastoupen jako nezávislé dominium. Kvůli svým ekonomickým problémům nakonec ztratil v roce 1933 status dominia a stal se znovu *de facto* britskou kolonií, kde od roku 1934 vládla ustanovená vládní komise. Během této doby se objevila i myšlenka připojit ostrov a jeho teritorium Labrador ke Kanadě, ale k realizaci této možnosti nedošlo. Situace se změnila až po druhé světové válce, kdy se po výsledcích hlasování v referendech stal v roce 1949 Newfoundland a Labrador desátou kanadskou provincií.

12 GARCEAU, Oliver, *The Ottawa Conference: An Experiment in Indirect Imperialism*, in: *Harvard Business Review*, Vol. 13, Iss. 3, 1935, s. 385.

misní a dočasná řešení, po kterých nenásledovaly takové úspěchy, jaké byly zpočátku předpokládány. Obchod uvnitř impéria sice zaznamenal určitý vzestup, ale nastavený preferenční systém následky krize neodvrátil. Jeho postupné opouštění Kanadany i Brity nakonec ukázalo, že budoucnost těchto zemí přece jen spočívá ve světovém volném obchodu.

KANADA A BRITSKÁ POLITIKA APPEASEMENTU

Význam spolupráce Velké Británie s dominii ve třicátých letech 20. století nespočíval jen v ekonomické oblasti, ale také ve společném postupu, kdyby mezinárodní situace kdekoliv ve světě vyústila do válečného konfliktu. Zatímco kanadská ekonomika se v tomto období stále vzpamatovávala z hospodářské krize, britská diplomacie byla konfrontována s řadou potencionálních hrozeb světové kolektivní bezpečnosti, z nichž hlavní představovaly nástup Adolfa Hitlera k moci v Německu, expanzionistické plány Itálie na rozšíření svého koloniálního panství v Africe i vlivu v některých okolních státech a v neposlední řadě také výboje militaristického Japonska na Dálném východě. Britská zahraniční politika nesoucí se ve znamení usmiřování agresivních států bývá v období 2. poloviny třicátých let 20. století označována jako politika appeasementu. Hlavní snahou Britů tehdy bylo vyhnout se válečnému střetu s výbojnými státy a z dominií se jim dostalo v této záležitosti podpory.

Členové britské vlády si byli vědomi zhoršující se mezinárodní situace ve světě, proto v roce 1934 ustanovili v rámci Výboru imperiální obrany užší výbor pod názvem Výbor pro obranné požadavky (*Defence Requirements Committee*), který měl analyzovat mezinárodní situaci a její dopad na ozbrojené složky. Podle závěrečné zprávy, kterou sepsali zástupci z řad politiků i všech ozbrojených složek, bylo označeno za největšího potenciálního protivníka Německo, proti němuž měla být dlouhodobě vedena obezřetná obranná politika. Druhou vážnou hrozbu představovalo podle zprávy Japonsko.¹³

Od dubna do května roku 1935 se během oslav stříbrného výročí 25 let od nástupu krále Jiřího V. sešli v Londýně ministerští předsedové zemí Commonwealthu. Hlavním tématem jejich setkání byla zahraniční politika vůči Německu a Japonsku. Bennetta na toto setkání nedoprovázel jako obvykle podtajemník z kanadského ministerstva zahraničí Oscar Douglas Skelton, který měl velký vliv na formování vlastní zahraniční politiky. Před odjezdem kanadského premiéra do Londýna mu Skelton předal memorandum obsahující nejdůležitější body a názory na vývoj světových událostí.¹⁴ Skelton v něm poukazoval na provázanost problémů ohledně Německa i Japonska. Oba státy označil za nebezpečné pro mezinárodní vztahy. Japonsko kvůli jeho výbojům viděl jako hrozbu pro všechny státy v Pacifiku. Japonská expanzionistická politika byla však podle jeho názoru určována strachem ze Sovětského svazu, který se podle něj pro změnu obával útoku ze strany Německa na západní hranici. Skelton

13 NEVILLE, Peter, *Hitler a Appeasement: Britský pokus zabránit druhé světové válce*, Líbeznice 2008, s. 43.

14 HILLMER, Norman, O. D. Skelton: *The Work of the World*, Montreal 2013, s. 267.

tedy zastával názor, že situace na Dálném východě je úzce propojena s otázkou vzestupu nacistického Německa v Evropě.¹⁵

Britští politikové si uvědomovali, že v případě válečného střetu s Německem, Japonskem či Itálií nemohou čelit všem těmto státům najednou. V polovině třicátých let 20. století se obávali především spojení Hitlera a Mussoliniho v Evropě. Snažili se tak najít s oběma totalitními státy rozumnou řeč. Britské pozornosti nemohla uniknout italská snaha o vybudování velké koloniální říše v Africe, kde chtěl Mussolini odčinit staré národní trauma z potupné porážky v bitvě u Aduy z konce 19. století. V prosinci 1934 proběhla šarvátka mezi italskými a etiopskými vojáky u pramenů Wal Wal (někdy též Walwal či Welwel) na jasně nedefinované hranici mezi Etiopií a italským Somálskem, a přestože se ještě nejednalo o skutečný válečný střet, byl tento incident znamením, že by k němu mohlo v blízké době dojít. V létě roku 1935 neustále proplouvaly Suezským průplavem transportní lodě převážející italské vojáky, kteří se společně s množstvím válečného materiálu rozmisťovali podél východních hranic Etiopie.¹⁶

Když 3. října roku 1935 skutečně vpadla italská vojska do Habeše, členského státu Společnosti národů, očekávaly se reakce ostatních zemí této organizace, mezi něž patřila Velká Británie i Kanada. Všechny zastoupené země ve Společnosti národů, vyjma Itálie, přijaly 7. října 1935 v Ženevě zprávu, kde označily Itálii za agresora. Následně došlo k aktivování článku 16 *Paktu Společnosti národů*, podle něhož byli všichni povinni uvalit na agresora sankce.¹⁷ Dne 10. října 1935 pak proběhlo ve shromáždění Společnosti národů odhlasování společných opatření proti Itálii a ustanovení Výboru osmnácti (*Committee of Eighteen*), který měl docílit mírového řešení.¹⁸ Výbor, mezi jehož členy patřili i zástupci Kanady, začal svou práci pod předsednictvím portugalského diplomata Augusta de Vasconcella hned následující den. Náplní jejich práce měl být společný postup při naplňování sankcí a minimalizování jejich dopadu na ekonomiku států souhlasících s nimi.¹⁹

Do Spojeného království přišly události ohledně etiopské krize a diskuse ve Společnosti národů v době, kdy se blížily všeobecné volby, během nichž Stanley Baldwin zdůrazňoval, že zájmem Velké Británie je zabránit válce a s pomocí Společnosti národů zachovat mír ve světě.²⁰ V Kanadě zase probíhal poslední týden Bennettovy administrativy. Dosluhující kanadský premiér se vyjadřoval o angažovanosti své země ve Společnosti národů kladně, zatímco jeho rival Mackenzie King přistupoval k této organizaci s určitou dávkou skepse a později ji dokonce dával za vinu druhou světovou válku.²¹

15 Tamtéž, s. 268.

16 CHURCHILL, Winston S., *Druhá světová válka: Blížící se bouře*, sv. 1, Praha 1992, s. 156.

17 JOHNSON, Gaynor, Philip Noel-Baker, the League of Nations and the Abyssinian Crisis, 1935–1936, in: STRANG, G. Bruce (ed.), *Collision of Empires: Italy's Invasion of Ethiopia and its International Impact*, New York 2013, s. 59.

18 CHURCHILL, W. S., c. d., sv. 1, s. 160.

19 JOHNSON, G., c. d., s. 61.

20 CHURCHILL, W. S., c. d., sv. 1, s. 163.

21 STACEY, Charles Perry, *Canada and the Age of Conflict: a History of Canadian External Policies, Volume: 2, 1921–1948, The Mackenzie King Era*, Vol. 2, Toronto 1981, s. 112.

Dne 14. října 1935 vyhráli ve volbách v Kanadě liberálové a jejich předseda se tak mohl stát po pěti letech v opozici premiérem. Po vítězství Mackenzie Kingových liberálů rezignoval kanadský vysoký komisař v Londýně Howard Ferguson a ministerský předseda jmenoval do této funkce Vincenta Masseye, kterého chtěl na tuto pozici už v roce 1930, ale jeho plán se tehdy neuskutečnil vzhledem k vítězství Bennettových konzervativců.²²

Ferguson krátce předtím vedl kanadskou delegaci ve Společnosti národů, ale po jeho návratu do Londýna a následné rezignaci připadla pozice hlavního zástupce Kanady v Ženevě Walteru Alexanderovi Riddellovi, jenž se řadil mezi zkušené kanadské delegáty v této mezinárodní organizaci, neboť zde působil již od roku 1924.²³ Na konci října 1935 představil Výbor osmnácti plán sankcí, který byl většinou členských zemí přijat. Sankce měly vstoupit v platnost 18. listopadu 1935.²⁴ Dne 2. listopadu 1935 požadoval Riddell od své vlády instrukce ohledně zamýšleného návrhu ropných sankcí, ale dříve, než dorazily, vyjádřil se před svými kolegy z ostatních členských států Společnosti národů, že bez ropy, uhlí, železa i oceli je seznam sankcí nekompletní. Navrhl proto jeho rozšíření právě o tyto suroviny.²⁵

V mezinárodním tisku se objevily zprávy tlumočící ropné sankce proti Itálii jako kanadský návrh, což rozzlobilo i Mackenzieho Kinga. Riddellovi proto vzkázal: „Musíte si uvědomit, že zastupujete kanadskou vládu, ne nějakou jinou vládu, delegaci nebo výbor.“²⁶ Někteří Britové se obávali, že by případné ropné sankce proti Itálii a rostoucí vojenská přítomnost britského námořnictva ve Středozemním moři mohly být chápány Mussolinim jako přípravy na vyhlášení války.²⁷ Stálý státní podtajemník na britském ministerstvu zahraničí Robert Vansittart se domníval, že rozšíření sankcí by mohlo vést k válce s Itálií, na což podle něj nebyla Velká Británie v žádném případě připravena.²⁸

Poradci na kanadském ministerstvu zahraničí Oscar Douglas Skelton a Loring Christie si vykládali situaci jako britskou snahu o prosazení ropných sankcí skrze kanadské delegáty, s čímž nesouhlasili.²⁹ Zároveň si byli vědomi toho, že mezinárodní hlas jejich země nemá takovou váhu jako hlas některé z velmocí.³⁰ Kanadský premiér se tak rozhodl pověřit vysokého komisaře v Londýně Vincenta Masseye, aby informoval vládu Jeho Veličenstva, že Riddellovy návrhy nemají podporu kanadské vlády.³¹

22 Tamtéž, s. 168.

23 McKENZIE, Francine, ‘The Last Ditch Defender of National Sovereignty at Geneva’: The Realities behind Canadian Diplomacy during the Ethiopian Crisis, in: STRANG, G. B., *Collision...*, s. 167.

24 JOHNSON, G., c. d., s. 61.

25 McKENZIE, F., c. d., s. 168.

26 Tamtéž, s. 169.

27 JOHNSON, G., c. d., s. 63.

28 STRANG, G. Bruce, ‘The Worst of All Worlds’: Oil Sanctions and Italy’s Invasion of Abyssinia, 1935–1936, in: *Diplomacy and Statecraft*, Vol. 19, Iss. 2, 2008, s. 216.

29 McKENZIE, F., c. d., s. 177.

30 Tamtéž, s. 179.

31 STACEY, C. P., *Canada...*, s. 185.

Kanadský ministr spravedlnosti Ernest Lapointe pronesl dokonce 2. prosince 1935 na půdě parlamentu v Ottawě projev, kde označil Riddellem navrhnuté sankce pouze za jeho návrh, který nijak nereprezentuje stanoviska kanadské vlády. Svou roli v distancování se od Riddellova plánu hrály i vnitropolitické důvody. Lapointe jako premiérův poradce pro záležitosti Québecu si byl totiž vědom zdejší silné italské menšiny, podporující Mussoliniho a stavějící se výrazně proti jakýmkoli protiitalským sankcím. Lapointe již předtím přesvědčoval Mackenzieho Kinga, aby zabránil tomu, aby byl někdy nějaký Kanadčan poslán do cizí války mezi Itálií a Etiopií. Pro kanadského ministerského předsedu tak bylo snazší nesouhlasit s Riddellem než ztratit Lapointeho a Québec.³²

Postup proti Mussolinimu po jeho napadení Habeše byl u Britů sice plný gest a prohlášení, ale neúčinnost sankcí a obava z války vedla k poškození prestiže Velké Británie a tím i jejího impéria. V prosinci roku 1935 byla na základě smlouvy, nejčastěji pojmenovávané po jejích hlavních aktérech jako Hoare-Lavalův plán, nabídnuta značná část Habeše Italům výměnou za stažení jejich jednotek. Tento plán územního uspořádání se nesl ve stylu tradičního koloniálního obchodování velmocí. Jeho zveřejnění ve francouzském a následně britském tisku vzbudilo odsouzení ze strany veřejnosti.³³

Dne 24. prosince proběhlo v Londýně neformální setkání vysokých komisařů dominií s nově jmenovaným britským ministrem zahraničí Anthony Edenem a ministrem pro dominiální záležitosti Malcolmem MacDonaldem. Když se rozhovory dostaly k Hoare-Lavalově smlouvě, poukázal Eden na nutnost přehodnocení celé situace ohledně etiopské krize. MacDonald tvrdil, že pokud by se dodržovaly všechny navrhnuté sankce, Mussolini by nepřistoupil na jednání o mírových podmínkách a navrhl proto, aby jeden z menších států předložil v Ženevě koncept opuštění rozšířených sankcí, což se nelíbilo kanadskému vysokému komisaři Vincentu Masseyovi, neboť podle jeho názoru měly předcházet zájmy Společnosti národů zájmům Londýna.³⁴

Zhoršení mezinárodní situace mělo za následek kanadský odstup od evropských záležitostí a zároveň odmítnutí vojenských sankcí.³⁵ Nakonec k žádnému uvalení ropných sankcí na Itálii nedošlo a neefektivní postup Společnosti národů proti agresorovi tak vedl k úplnému ovládnutí Etiopie Italy v květnu roku 1936.³⁶ Svůj podíl na celkovém neúspěšném postupu proti Itálii měly i Spojené království a Kanada.

V roce 1936 řešila britská veřejnost krizi monarchie kvůli abdikaci krále Edwarda VIII., ale schválením zvláštního zákona o nástupnictví ve Spojeném království a následně i v Kanadě se povedlo situaci vyřešit. Krátce po korunovaci nového krále Jiřího VI. proběhla v období od května do června 1937 imperiální konference v Londýně, kam přijeli nejen zástupci dominií, ale také Indie, Jižní Rhodesie a Barmy. Jednání se naopak nezúčastnila delegace Irského svobodného státu. Po slavnostním

32 MCKENZIE, F., c. d., s. 180.

33 ELLINGER, J., c. d., s. 87.

34 SLOANE, W. Neville, The Paradox of Peaceful Co-existence: British Dominions' Response to the Italo-Abyssinian Crisis 1935–1936, in: STRANG, G. B., Collision..., s. 198.

35 LLOYD, L., c. d., s. 293.

36 STRANG, G. B., The Worst of All Worlds..., s. 227.

zahájení konference následovaly proslovy předních státníků zúčastněných zemí a odsouhlasily se také hlavní body jejich téměř měsíc a půl dlouhého zasedání, mezi něž patřila zahraniční politika, otázka společné obrany, analýza obchodu uvnitř impéria i koloniální záležitosti.³⁷ Skelton, účastníci se konference s kanadskou delegací, se vyjádřil už v dubnu 1937, tedy ještě před začátkem konference, že těmi hlavními diskutovanými tématy budou v Londýně především zahraniční politika a společná obrana.³⁸

Skeltonův předpoklad se potvrdil v Baldwinově zahajovacím projevu, kde předseda konference mluvil o tom, že ačkoli bude pozornost věnována i dalším tématům, obrana a zahraniční politika by měly být těmi nejdůležitějšími body jednání.³⁹ Všichni delegáti svých zemí se shodli, že „prvním cílem pro každého člena Commonwealthu je ochrana míru“.⁴⁰ Už se ovšem nedebatovalo nad systémem kolektivní bezpečnosti, jenž byl dříve chápán jako určitý garant míru.⁴¹

V průběhu jednání o obraně se Australský svaz a Nový Zéland zaměřily na imperiální jednotu a na bližší vojenskou spolupráci s mateřskou zemí, ale Kanada byla proti těmto plánům a odmítla přijmout koncepci společné obrany. Mackenzie King se k této záležitosti vyjádřil slovy: „Kdykoliv a kdekoliv v Evropě nastane konflikt, nemůže být očekáváno, že Kanada pošle nějaké ozbrojené síly, aby pomohla řešit spory evropských států, o nichž skoro nic neví [...] zejména, když mocná země jako Spojené státy americké žádné podobné povinnosti nemá.“⁴² Kanadský ministerský předseda soudil, že otázky obrany by měly rozhodovat vlády jednotlivých zemí. Již poněkolkáté se tak odvolával, že rozhodnutí závazná pro Kanadu musí rozhodnout parlament v Ottawě. Jeho přání se nakonec stalo skutečností v podobě závěrečného prohlášení.⁴³ Zde se potvrdilo, že jednotlivé parlamenty „několika zemí Britského společenství národů mají rozhodovat o směru vlastní obranné politiky“.⁴⁴ Výsledkem londýnské konference z roku 1937 tak zůstalo pouze potvrzení závěrů z minulých imperiálních konferencí.

Období následující po londýnské imperiální konferenci se vyznačovalo rychlými změnami rozložení sil ve světě. Německo i Japonsko se stávaly vzhledem ke svým krokům na mezinárodní scéně stále většími hrozbami pro britské impérium a pokračující politika appeasementu Nevilla Chamberlaina, který se ve funkci předsedy vlády Jeho Veličenstva vyznačoval na rozdíl od svého předchůdce Stanleyho Baldwina aktivním vměšováním do zahraničněpolitických záležitostí,⁴⁵ jim dovolovala postupně stupňovat své nároky. Nebezpečí války chtěli však Britové s podporou dominií zažehnat.

37 Parliamentary Papers (dále jen PP) A-07, *Imperial Conference, 1937: Summary of Proceedings*. Wellington 1937, s. 6.

38 HILLMER, N., c. d., s. 346.

39 PP A-07, s. 7.

40 SOWARD, Frederick H., The Imperial Conference of 1937, in: *Pacific Affairs*, Vol. 10, No. 4, Dec. 1937, s. 446.

41 Tamtéž, s. 446.

42 LLOYD, L., c. d., s. 294.

43 SOWARD, F. H., c. d., s. 448.

44 PP A-07, s. 12.

45 ELLINGER, J., c. d., s. 113.

Během svého pobytu v hlavním městě Spojeného království se v květnu 1937 setkal Mackenzie King s německým velvyslancem v Londýně Joachimem von Ribbentropem, který ho v průběhu rozhovoru pozval na návštěvu Německa, při níž by se mohl setkat s Hitlerem. Možnost takové schůzky uvítali i Chamberlain s ministrem zahraničí Edenem. Oba se totiž domnívali, že by mohl dát Mackenzie King Hitlerovi najevo, že pokud by nastal válečný konflikt s Německem, bude Kanada stát za svou mateřskou zemí. Ministr pro dominiální záležitosti Malcolm MacDonald zmínil, že by měl Mackenzie King Hitlerovi sdělit, že v případě války s Německem budou na britské straně všechna dominia.⁴⁶

Ke schůzce kanadského premiéra s německým říšským kancléřem došlo v Berlíně 29. června 1937, přičemž rozhovor obou státníků trval asi hodinu a půl. Mackenzie King si později zapsal do deníku, že na něj Hitler udělal dojem jako „hluboce upřímný a ryzí vlastenec“.⁴⁷ Během jejich rozhovoru mu zmínil na základě britského přání společný postup dominií v případě války Německa se Spojeným královstvím, ale zůstává otázkou, jak to celé německému diktátorovi formuloval a zda to z jeho slov Hitler pochopil.⁴⁸

Často se studie zaměřují především na krizi konce třicátých let 20. století v Evropě, ale situace začala být v tomto období vyhrocená i na Dálném východě. V létě roku 1937 začala bez oficiálního vyhlášení války ofenziva Japonců v Číně. Když japonské jednotky zaútočily na Šanghaj, Britové se začali obávat o své ekonomické zájmy v oblasti. Kanadané věnovali větší pozornost rovněž vývoji situace v Evropě, ale už předchozího roku obdržel Mackenzie King varování od Spojeného štábního výboru (*Joint Staff Committee*), že v případě válečného konfliktu v Tichém oceánu bude pro Kanadu nemožné se bránit sama či udržet neutralitu.⁴⁹

Postoj Ottawy vůči dálnévýchodní krizi byl značně vyhýbavý. Premiér i jeho poradci Skelton a Christie se obávali možnosti uvalení sankcí proti Japonsku, které se v září 1937 na žádost čínského vyslance projednávaly ve shromáždění Společnosti národů.⁵⁰ Dne 5. října 1937 vzbudila celosvětový ohlas řeč prezidenta Spojených států amerických Franklina Delano Roosevelta v Chicagu, v níž volal po mezinárodní karanténě proti agresivním státům, jejichž kroky byly v rozporu s mírovými úmluvami. Vzhledem k izolacionismu, typického pro americkou předválečnou politiku, však zůstává Rooseveltův proslav nejasným, jelikož prezident později vyloučil, že by jeho „mezinárodní karanténa“ měla znamenat uvalení ekonomických sankcí proti agresorům.⁵¹ Mackenzie King váhal s konkrétní odpovědí na Rooseveltovu řeč a 12. října sdělil Skeltonovi, že Kanada se nebude podílet na žádných opatřeních, která by mohla

46 STACEY, C. P., *The Divine Mission: Mackenzie King and Hitler*, in: *Canadian Historical Review*, Vol. 61, No. 4, s. 505.

47 Tamtéž.

48 Tamtéž, s. 506.

49 MEEHAN, John D., *Steering Clear of Great Britain: Canada's Debate over Collective Security in the Far Eastern Crisis of 1937*, in: *The International History Review*, Vol. 25, No. 2, 2003, s. 256.

50 Tamtéž, s. 264.

51 Tamtéž, s. 265.

vést k válce. Byl však ochoten vyslat delegáta v roli pozorovatele na konferenci devíti velmocí v Bruselu, zabývající se situací na Dálném východě. K možným výsledkům jednání se vzhledem k neúčasti Japonska stavěl skepticky.⁵²

Bruselská konference se uskutečnila ve dnech 3.–24. listopadu 1937. Velkou Británií na ní reprezentovali Anthony Eden a ministr pro dominiální záležitosti Malcolm MacDonald, který zde měl zastupovat zájmy dominií. Ten proto požádal 18. října 1937 kanadskou stranu o vyjádření jejího stanoviska k postupu ohledně dálnévýchodní krize. Nabízela se buď materiální pomoc Číně, ekonomická opatření proti Japonsku, nebo nevměšování se do dálnévýchodních záležitostí. Odpověď MacDonaldovi formuloval Loring Christie, který mu vzkázal, že cílem konference by mělo být uklidnění celé situace, takže by se téma protijaponských sankcí nemělo diskutovat, a znovu zopakoval kanadský pohled, že Ottawa nepodpoří žádné akce, které by mohly vést na Dálném východě k válce.⁵³ Bruselská konference byla nakonec přerušena bez většího úspěchu v řešení dálnévýchodní krize sepsáním závěrečného prohlášení zúčastněných států volajícím po ukončení konfliktu v Číně, ale bez definování jasného postupu proti Japonsku.⁵⁴

Zatímco na Dálném východě se řešení situace nenabízelo, v Evropě stupňoval své nároky Hitler. V březnu 1938 vyhlásil připojení Rakouska k Německu a začal výrazně vystupovat proti Československu, na jehož území se nacházela silná německá menšina, z čehož hrozil ozbrojený konflikt, do kterého by mohla být vtažena i Velká Británie. Kanada se však tehdy stavěla k možnosti vstupu do jakéhokoli válečného střetu ve světě zdrženlivě. V červnu téhož roku zaslal britský vysoký komisař v Ottawě Francis Floud stálému podtajemníkovu na ministerstvu pro dominiální záležitosti Edwardu Hardingovi do Londýna zprávu, kde shrnoval, že tehdejší snahou kanadské vlády bylo držet neutralitu a vyhnout se krokům, které by mohly vtáhnout dominium do války.⁵⁵

Vzhledem k vývoji mezinárodní situace zvyšovala Velká Británie koncem třicátých let 20. století výdaje na své zbrojení. Také v Kanadě probíhaly debaty o možnostech zdejšího zbrojního průmyslu. V srpnu 1936 došlo k založení Kanadského obranného výboru (*Canadian Defence Committee*), mezi jehož členy patřili premiér společně s ministry financí, spravedlnosti a národní obrany. Ti se pak setkávali se zástupci všech vojenských složek k diskusím o kanadském zbrojení. Mnozí politici i vojenská činitelé považovali tento výbor za jakousi protiváhu britského Výboru imperiální obrany (*Committee of Imperial Defence*).⁵⁶ Vláda se pak ohledně zbrojení shodla, že pro obranu země by měl být prioritou rozvoj Kanadského královského letectva (*Royal Canadian Air Force*).⁵⁷

52 Tamtéž, s. 267.

53 Tamtéž, s. 272–273.

54 Tamtéž, s. 278.

55 The National Archives London-Kew (dále jen TNA), Cabinet Office (dále jen CAB) 104/18, D. 28/6, Secret, Francis Floud to Edward Harding, 21st June, 1938, f. 1.

56 STACEY, C. P., *Canada...*, s. 199.

57 McANDREW, William J., *Canadian Defence Planning Between the Wars: The Royal Canadian Air Force Comes of Age*, in: *Canadian Military History*, Vol. 22, Iss. 1, 2013, s. 68.

V květnu 1938 naléhal britský ministr obrany Thomas Inskip, aby se kanadský průmysl podílel na britském zbrojním programu.⁵⁸ K tomuto návrhu ho přiměl fakt, že Kanada byla průmyslově nejvyspělejší ze všech dominií i britských kolonií. Spatřoval také výhody v její geografické poloze vůči Velké Británii a vyzdvihl, že se nachází v relativním bezpečí proti útoku před potenciálními nepřáteli v Evropě či v Asii.⁵⁹

Důležitá otázka se týkala kromě spolupráce některých kanadských továren na britském zbrojení také výcviku letců ze Spojeného království v Kanadě. V jednom z rozhovorů na toto téma s britským vysokým komisařem v Ottawě Francisem Floudem se k plánu stavěl Mackenzie King s obavami, že by mohl mít vliv na nejednotnost země.⁶⁰ Byl si totiž vědom rozdílných postojů k celé věci u anglicky a francouzsky mluvících Kanadánů. Někteří členové britské vlády se naopak domnívali, že se kanadský premiér pouze snaží vyhnout centralizaci a závazkům s mateřskou zemí.⁶¹ V květnu 1938 vyslali Britové do Kanady misi, aby vyhodnotila, zda je země vhodná pro výrobu letadel a letecký výcvik pilotů. Později přijel osobně i velitel Ústřední výcvikové školy královského letectva (*Central Flying School of the RAF*) James Milne Robb a zabýval se zde možnostmi výcviku britských letců na území dominia, ale protahování jednání způsobilo, že do začátku druhé světové války nenastoupil k výcviku v Kanadě ani jeden britský pilot.⁶² Probíhaly ovšem i debaty o výcviku Kanadánů pro služby v královském letectvu ve Velké Británii. V květnu 1938 souhlasila kanadská vláda s tím, že bude vysílat ročně 120 mužů do letecké služby na britských ostrovech. K výcviku pak v období 1938–1939 odcestovalo z Kanady do mateřské země 118 mužů.⁶³

Na podzim 1938 byla hlavním tématem na mezinárodní scéně tzv. československá krize, kdy Hitler stupňoval německé nároky na československé pohraničí s německou menšinou. Během září 1938 navštívil Chamberlain osobně říšského kancléře k vzájemným rozhovorům se snahou situaci vyřešit. Před jeho první cestou mu 14. září Mackenzie King poslal zprávu, kde mu vyjádřil podporu a obdiv k jeho konání.⁶⁴ Kanadský ministerský předseda také zaslal prostřednictvím britského velvyslance v Londýně Nevila Hendersona — protože Kanada zde tehdy neměla velvyslanectví — zprávu pro německého ministra zahraničí Joachima von Ribbentropa⁶⁵ obsahující přání, aby dal Ribbentrop vědět Hitlerovi o velké důvěře, kterou Mackenzie King vkládal do jeho setkání s Chamberlainem. Kanadský premiér rovněž doufal, že společné úsilí obou státníků povede k „ochraně míru a blahu lidstva“.⁶⁶

58 MACKENZIE, Hector, 'Arsenal of the British Empire'? British Orders for Munitions Production in Canada, 1936–39, in: *Journal of Imperial & Commonwealth History*, Vol. 31, Iss. 3, 2003, s. 48.

59 Tamtéž, s. 49.

60 Tamtéž, s. 56.

61 STEWART, Andrew, The 1939 British and Canadian 'Empire Air Training Scheme' Negotiations, in: *The Round Table*, Vol. 93, No. 377, 2004, s. 740.

62 Tamtéž.

63 STACEY, C. P., *Arms, Men and Governments: The War Policies of Canada 1939–1945*, Ottawa 1970, s. 82.

64 STACEY, C. P., *Canada...*, s. 215.

65 STACEY, C. P., *The Divine...*, s. 506.

66 Tamtéž, s. 507.

Musíme si uvědomit, že se touto cestou vracel k jeho osobnímu setkání s diktátorem z léta roku 1937, kde na něj udělal německý „vůdce“ velký dojem. Po druhé Chamberlainově schůzce s Hitlerem, s nímž se setkal ve dnech 22. a 23. září 1938 v Bad Godesbergu, se však dostaly z ministerstva pro dominiální záležitosti do Kanady informace o tom, že všechna jednání se blíží krachu vzhledem k Hitlerově neústupnosti a aroganci.⁶⁷

Rychlý vývoj událostí na konci září 1938 přispíval k obavám, že se v Evropě schyлуje k válce. Chamberlain se proto pokusil získat podporu Mussoliniho k uspořádání konference čtyř velmocí.⁶⁸ Dne 29. září 1938 se pak zástupci Velké Británie, Francie, Německa a Itálie sešli v Mnichově, kde 30. září 1938 dospěli k dohodě, která měla za následek přičlenění pohraničních oblastí Československa k Německu. Po podepsání tzv. mnichovské dohody předložil Chamberlain ještě téhož rána Hitlerovi návrh prohlášení, kde se psalo o odhodlání obou jejich zemí nepustit se už nikdy do vzájemné války a Hitler je bez námitek podepsal. Chamberlain pak po svém příjezdu do Londýna papír s prohlášením veřejně ukazoval před jásajícími davy.⁶⁹

Ohlas dojmu vyřešení československé otázky a zabránění válce shrnoval Mackenzie King ve zprávě Chamberlainovi, kde mu gratuloval k úspěchu, ke kterému vedlo jeho mírové snažení.⁷⁰ Zásahu na udržení míru přiznával Chamberlainovi v reakci na výsledek mnichovské konference i Skelton. Ten však konstatoval, že za cenu míru Chamberlain a francouzský premiér Édouard Daladier v podstatě zatlačili Československo do situace, kdy muselo přijmout všechny Hitlerovy požadavky.⁷¹

Mezinárodní napětí však po mnichovské konferenci neskončilo. Dne 15. března 1939 obsadil Hitler i zbytek Československa⁷² a o den později zde vyhlásil protektorát. Touto událostí se Chamberlainova politika appeasementu ukázala jako neúčinná, což způsobilo, že byla válka považována za nevyhnutelnou ve Velké Británii i v Kanadě, kde se začaly šířit obavy, aby nedošlo k zavedení branné povinnosti, která byla v době první světové války nelibě nesena především mezi francouzsky hovořícími obyvateli Québecu.⁷³ Na konci března se tak v rozhovoru pro kanadský tisk vyjádřil předseda opoziční konzervativní strany Robert James Manion, že Kanada by sice v případě války měla stát po boku své mateřské země, ale vystoupil proti odvádění kanadských mladíků do bojů mimo hranice jejich rodné země. Tři dny po tomto Manionově prohlášení předstoupil před Dolní sněmovnu v Ottawě Mackenzie King s prohlášením, kde slíbil, že nedojde k zavedení povinných odvodů pro muže do vojenské služby v zámoří. Obecně se soudí, že tímto ujištěním premiér pomohl k jednotě země, když válka nakonec skutečně vypukla.⁷⁴

67 HILLMER, N., c. d., s. 362.

68 NEVILLE, P., c. d., s. 140.

69 CHURCHILL, W. S., c. d., sv. 1, s. 287.

70 STACEY, C. P., *Canada...*, s. 216.

71 HILLMER, N., c. d., s. 373.

72 Jednalo se však pouze o území Čech a Moravy. Den předtím totiž vyhlásil samostatnost na Česko-Slovenské republice Slovenský stát.

73 STACEY, C. P., *Arms...*, s. 5.

74 Tamtéž, s. 6.

Za podobně důležitý projev byla současníky považována řeč kanadského ministra spravedlnosti Ernesta Lapointa na půdě parlamentu v Ottawě ze dne 31. března 1939, ve které se vyjadřoval k možnosti neutrality Kanady v případě, že se ocitne Velká Británie ve válce. Zdůraznil, že vzhledem k tehdejší mezinárodní pozici své země by byla její případná neutralita neudržitelná, jelikož by muselo například dojít k uzavření kanadských přístavů pro britská plavidla. Přestože považoval vstup do války pro dominium za složitou a komplikovanou záležitost, připomněl přítomným také jednotu Britského společenství národů.⁷⁵

Událostí vzbuzující loajální vztah Kanadanů k mateřské zemi byla pak návštěva britského královského páru v dominiu probíhající od 17. května do 15. června 1939. Královská návštěva byla výjimečná z toho důvodu, že poprvé v historii navštívil Kanadu její vládnoucí panovník. Není tak divu, že se celá slavnostní událost těšila velkému zájmu médií. Ve Velké Británii byla vnímána jako šance ukázat světu jednotu britského impéria. Londýnský deník *The Daily Telegraph* ji dokonce popisoval jako imperiální misi historického významu pro vztahy mezi Korunou a zámořím.⁷⁶

Jiří VI. s manželkou královnou Alžbětou připluli na lodi *Empress of Australia* do Québecu 17. května 1939, poté cestovali vlakem do Vancouveru, navštívili hlavní město Britské Kolumbie Victorii a následně se vrátili zpět do provincie Ontario. Odtud se vydali 7. června na čtyřdenní návštěvu Spojených států amerických, během níž se setkali s prezidentem Rooseveltem.⁷⁷ Aby nebyla královská návštěva ve Spojených státech amerických považována za nástroj britské propagandy proti americkému izolacionismu, nevystupovali zde Jiří VI. s manželkou jako „král a královna Spojeného království, ale jako král a královna Kanady“.⁷⁸ Poté se 11. června 1939 vrátili do nejstaršího dominia, odkud vypluli 15. června 1939 na palubě lodi *Empress of Britain* zpět do Velké Británie se zastávkou na Newfoundlandu.⁷⁹

Význam přítomnosti královského páru v Kanadě pár měsíců před začátkem války se poté několikrát zdůrazňoval. V rozhovoru ze dne 26. srpna 1939 s generálním guvernérem Johnem Buchanem, prvním baronem Tweedsmuiem, vyjádřil premiér dominia své přesvědčení, že návštěva Jiřího VI. přispěla k jednotě země i samotné vlády. Přiznal mu totiž, že vládní kabinet nebyl v době československé krize jednotný v názoru na vstup do války kvůli situaci ve střední Evropě, ale po královské návštěvě všichni jeho ministři souhlasili s podporou Velké Británie a Francie, pokud by tyto státy musely čelit německé agresi.⁸⁰

Přestože se Mackenzie King většinu svého působení v úřadu kanadského ministerského předsedy stavěl proti společné imperiální zahraniční politice, Chamberlai-

75 TNA, CAB 104/19, Memorandum: Position of the Dominions in the Event of War, 18th May, f. 2.

76 POTTER, Simon J., The BBC, the CBC, and the 1939 Royal Tour of Canada, in: *Cultural and Social History*, Vol. 3, Iss. 4, 2006, s. 432.

77 VIPOND, Mary, The Royal Tour of 1939 as a Media Event, in: *Canadian Journal of Communication*, Vol. 35, No. 1, 2010, s. 158.

78 BELL, Peter, The Foreign Office and the 1939 Royal Visit to America: Courting the USA in an Era of Isolationism, in: *Journal of Contemporary History*, Vol. 37, No. 4, 2002, s. 611.

79 VIPOND, M., c. d., s. 158.

80 STACEY, C. P., Arms..., s. 7.

novu politiku appeasementu podporoval.⁸¹ Přes všechny snahy a přesvědčení některých politiků, že se podaří konfliktu velkých rozměrů zabránit, se válka stala nakonec v září 1939 skutečností, ke které bylo potřeba zaujmout jasný postoj. Díky krokům Mackenzieho Kinga na domácí politické scéně a pocitu sounáležitosti s britským impériem, ke kterému přispěla královská návštěva v létě 1939, byla však Kanada na počátku druhé světové války jednotnou zemí.

SPOLEČNÝ VSTUP DO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Dne 1. září 1939 v ranních hodinách vpadly německé armády na území Polska. V poledne téhož dne se sešla britská vláda, která rozhodla o okamžité mobilizaci a zahájení evakuace žen i dětí z velkých měst, ale k oficiálnímu vyhlášení války ještě nedošlo.⁸² O dva dny později 3. září 1939 v 9 hodin dopoledne předal britský velvyslanec v Berlíně Neville Henderson na německé ministerstvo zahraničí ultimátum, zformulované v noci z 2. na 3. září 1939 britským ministrem zahraničí Edwardem Woodem, prvním hrabětem z Halifaxu, a jeho poradci. Podle předloženého ultimáta mělo Německo zastavit boje v Polsku se lhůtou na odpověď do 11 hodin téhož dne. Jelikož žádná odpověď z německé strany nepřišla, vystoupil Chamberlain po jedenácté hodině v rozhlase, kde oznámil, že Velká Británie je ve válečném stavu s Německem.⁸³

Členové kanadské vlády, která se sešla 1. září 1939 v 9 hodin dopoledne tamního času, se rozhodli svolat parlament na 7. září. Poté Mackenzie King informoval britského vysokého komisaře v Ottawě Geralda Campbella o tom, že všichni ministři kanadské vlády, včetně frankofonních Kanadánů, jednomyslně souhlasí s pomocí své mateřské zemi. Prostřednictvím vysokého komisaře žádal Mackenzie King britskou vládu, aby — ještě než se seje 7. září 1939 kanadský parlament — obdržel od Londýna neoficiální informace, jak si Velká Británie pomoc od Kanady představuje.⁸⁴

Poté, co se 3. září 1939 sešel v Londýně válečný kabinet, náčelníci vojenských štábů ozbrojených složek vypracovali zprávu zabývající se možnostmi kanadské vojenské spolupráce. Pro námořní obranu požadovali, aby se šest torpédoborců kanadského královského námořnictva přesunulo pod britské velení a došlo k zabezpečení strategických námořních základen v Halifaxu u Atlantského oceánu i Esquimaltu u Pacifiku, které by mohly být využívány britským královským námořnictvem.⁸⁵ Zpráva navrhovala, aby byla z důvodu „kanadské prestiže“ do Velké Británie vyslána vojenská jednotka nebo oddíl specialistů, zdůrazňovala především potřebu technických

81 STACEY, C. P., *A Very Double Life: The Private World of Mackenzie King*, 2nd Ed., Halifax 1985, s. 27.

82 ELLINGER, J., c. d., s. 343.

83 Tamtéž, s. 348.

84 TNA, Dominion Office (dále jen DO) 35/547/5, Telegram from the United Kingdom High Commissioner in Canada, 1st September, 1939, [Doc.] No. 304, f. 13.

85 TNA, DO 35/547/5, War Cabinet, Chiefs of Staff Committee: Canadian Cooperation, Report, f. 2.

oddílů v britské armádě.⁸⁶ Pro leteckou spolupráci se navrhovalo, aby v Kanadě došlo k rozšíření možností výcviku pilotů pro jejich případnou službu v královském letectvu, a to dokonce až na 2000 mužů ročně.⁸⁷ Závěry této zprávy pak shrnoval telegram vyslaný britskému vysokému komisaři do Ottawy 6. září 1939.⁸⁸ Mezitím proběhly v nejstarším dominiu nezbytné kroky k zabezpečení obrany pobřežních oblastí. Již na konci srpna roku 1939 došlo v Kanadě k mobilizování dobrovolných vojenských milicí⁸⁹ a na začátku září byly všechny jednotky kanadského královského letectva připraveny k obraně strategických přístavů, zejména Halifaxu.⁹⁰

Když se 7. září 1939 sešel v Ottawě kanadský parlament, v Dolní sněmovně k žádnému velkému rozdělení v názorech na kanadský vstup do konfliktu po boku mateřské země nedošlo. Předseda opozičních konzervativců Robert James Manion vyjádřil stanoviska své strany plně podporující spolupráci na pomoci Velké Británie. Mackenzie King ve svém zahajovacím projevu řekl, že „Kanadané musí stát na straně západoevropských demokracií“.⁹¹ Druhý den zasedání kanadského parlamentu Mackenzie King v projevu před členy Dolní sněmovny zdůraznil, že bezpečnost jejich země závisí na zajištění obrany kanadských pobřežních oblastí. Vyzdvihl proto strategickou důležitost Newfoundlandu a Labradoru, oblastí kontrolujících vstup do zálivu sv. Vavřince.⁹² Zopakoval také, že jeho vláda nezavede povinné odvody, jelikož v té době považoval za dostačující úroveň dobrovolnictví ve všech částech země.⁹³ Celkově se členové sněmovny na vstupu Kanady do války shodli. Proti vystoupili pouze tři québečtí nacionalisté a jeden anglofonní pacifista.⁹⁴ Kanada tak vyhlásila 10. září Německu válku.⁹⁵

Velká Británie potřebovala kvalitní zásobování formou konvojů, proto od počátku války projednávala vytvoření bezpečných zásobovacích tras v Atlantském oceánu. První konvoj z kanadského území vyplul 16. září 1939 z Halifaxu v Novém Skotsku.⁹⁶ Námořní trasy z tohoto přístavu se ukázaly jako velmi důležité po celou dobu trvání druhé světové války. Kromě konvojů se probírala i možnost vyslání vojenské jednotky pro službu v Evropě. Ottawa proto 16. září 1939 odsouhlasila, že vyšle do zámoří jednu divizi. Během prosince téhož roku pak do Spojeného království dorazila postupně ve

86 Tamtéž, f. 7.

87 Tamtéž, f. 9.

88 TNA, DO 35/547/5, Telegram to the United Kingdom High Commissioner in Canada, 6th September, 1939, [Doc.] No. 218.

89 TNA, CAB 21/2532, Telegram from the Government of Canada, 1st September, 1939.

90 TNA, CAB 21/2532, W. P. (G) (39) 5., War Cabinet, Action Taken by the Dominions: Memorandum by the Secretary of State for Dominion Affairs, 6th September, 1939, ff. 2–3.

91 TNA, CAB 21/2533, Telegram from the United Kingdom High Commissioner in Canada, 8th September, 1939, [Doc.] No. 329, f. [1].

92 EGGLESTON, Wilfried, *Newfoundland: The Road to Confederation*, Ottawa 1974, s. 7.

93 TNA, CAB 21/2533, Telegram from the United Kingdom High Commissioner in Canada, 9th September, 1939, [Doc.] No. 330, f. [2].

94 STACEY, C. P., *Arms...*, s. 8.

95 TNA, CAB 21/2533, Telegram from the Canadian Government to the Secretary of State for Dominion Affairs, 10th September, 1939, [Doc.] No. 71.

96 CHURCHILL, W. S., c. d., sv. 1, s. 381.

dvou konvojích tzv. první kanadská pěší divize (1st *Canadian Infantry Division*), které velel generálmajor Andrew George Latta McNaughton.⁹⁷

Dne 21. září 1939 obeslal Chamberlain premiéry dominií s informací, že jeho válečný kabinet přezkoumal dosavadní úroveň spolupráce mateřské země s ostatními členy Britského společenství národů a navrhl, aby každý dominiální předseda vlády určil jednoho ze svých ministrů, který by odcestoval do Londýna, kde by zastupovat přímo svou zemi ve společných diskusích s britskou vládou a dalšími dominiálními kolegy.⁹⁸ Mackenzie King odpověděl na Chamberlainovu výzvu 4. října 1939 sdělením, že určil pro tuto funkci svého ministra těžebního průmyslu Thomase Alexandra Crerara. Zkušený liberální ministr se ovšem stavěl k formě podobné spolupráce uvnitř Commonwealthu skepticky.⁹⁹

V britském tisku se pak objevily zprávy referující o příjezdech dominiálních ministrů jako o formování určitého typu imperiálního válečného kabinetu, jako tomu bylo během první světové války. Mackenzie King však vydal prohlášení, ve kterém tyto informace popřel tvrzením, že žádný návrh ke zformování nějaké obdoby imperiálního válečného kabinetu neexistuje.¹⁰⁰ Proti vzniku podobného tělesa a jakýmkoli centralizačním krokům ze strany mateřské země se totiž Mackenzie King vždy vymezoval. Už před válkou se stavěl proti schůzím vysokých komisařů z dominií v Londýně, které podle něj připomínaly určitou obdobu imperiální rady. Obával se, že na těchto schůzích by mohli vysocí komisaři prezentovat návrhy, dříve nekonzultované se svými vládami, nebo by zavázali svou vládu k postupu odporujícímu směru její vlastní politiky. To byly také důvody, proč od roku 1936 naléhal na kanadského vysokého komisaře v Londýně Vincenta Masseye, aby se těchto setkání neúčastnil nebo na nich aktivně nevystupoval.¹⁰¹

Setkání dominiálních ministrů v Londýně během listopadu 1939 však připomínalo spíše než formování imperiálního válečného kabinetu malou imperiální konferenci. Své zástupce zde měly kromě Velké Británie i Kanady také Australský svaz, Nový Zéland, Jihoafrická unie a Indie. Crerar zde ovšem hájil především ekonomické zájmy své země, jelikož jeho hlavním cílem bylo vyjednat s Brity co nejvýhodnější podmínky ohledně dovozu pšenice z Kanady do Spojeného království.¹⁰² Britové ovšem s návrhy kanadské strany nesouhlasili, což ohrozilo probíhající jednání mezi oběma vládami na téma leteckého výcvikového plánu v Kanadě (tzv. *Empire Air Training Scheme* nebo též někdy *British Commonwealth Air Training Plan*), jelikož Mackenzie King podmínil přijetí plánu dosažením dohody o dovozu pšenice.¹⁰³

Vyjednávání ohledně leteckého výcvikového plánu v Kanadě navazovalo na neúspěšné pokusy o jeho zavedení před druhou světovou válkou. Na začátku října roku

97 STACEY, C. P., *Arms...*, s. 14.

98 Tamtéž, s. 143.

99 Tamtéž.

100 Tamtéž, s. 144.

101 FEDOROWICH, Kent, *Sir Gerald Campbell and the British High Commission in Wartime Ottawa, 1938–1940*, in: *War in History*, Vol. 18, Iss. 3, 2011, s. 364.

102 STACEY, C. P., *Canada...*, s. 286.

103 Tamtéž, s. 287.

1939 odcestovala do Kanady z Liverpoolu mise pod vedením průmyslníka znajícího velmi dobře poměry v nejstarším dominiu, Arthura Balfoura, prvního barona Riverdala, s cílem, aby co nejrychleji dospěla s kanadskou vládou v této věci k dohodě.¹⁰⁴ V listopadu 1939 však zůstaly debaty mezi členy mise a kanadskými politiky na mrtvém bodě kvůli otázce financování celého plánu. Odhadovaná částka v rozmezí od 900 milionů do 1 miliardy kanadských dolarů, která byla nesprávně pochopena některými politiky v Ottawě jako částka za první rok, kterou by měla Kanada zaplatit, byla mezi nimi považována za příliš vysokou pro zemi s pouhými 11 miliony obyvatel. Odhad částky se však netýkal jednoho roku, ale rozmezí tří a půl let. Mělo dojít také k jejímu rozdělení mezi Velkou Británií, Kanadu, Australský svaz a Nový Zéland.¹⁰⁵

V listopadu 1939 členové mise uznali, že finanční náklady by mohly představovat pro zemi těžce postiženou hospodářskou krizí problém, proto informovali kanadskou vládu o tom, že chystají provést změny v otázce financování předkládaného plánu. Seznámili jí tak s návrhem, kde celková finanční zátěž pro Kanadu činila 313 milionů kanadských dolarů.¹⁰⁶ Mackenzie King se však stavěl k plánu stále skepticky. Pracovníci britského ministerstva pro dominiální záležitosti i britský vysoký komisař v Ottawě Gerald Campbell už přestávali věřit v možnost, že se v této věci dospěje k nějakému řešení.¹⁰⁷

Plán byl nakonec přijat až po dalších úpravách krátce po půlnoci 17. prosince 1939, kdy jej Mackenzie King podepsal. Po šesti týdnech vytrvalého vyjednávání tak nakonec došlo mezi oběma stranami k dohodě. Otazník však visel nad otázkou, zda se znovu pozměněnou smlouvou budou souhlasit členové britského válečného kabinetu, ale ministr pro dominiální záležitosti je varoval, že jejich odmítnutí by mohlo vést k úplnému zrušení plánu a dohoda tak nakonec byla ponechána ve znění, se kterým kanadský premiér souhlasil.¹⁰⁸ Díky jeho přijetí byla za celé trvání druhé světové války vycvičena třetina pilotů z celého britského impéria na 107 základnách, rozmístěných po celé Kanadě.¹⁰⁹

Na jaře roku 1940 válka v Evropě pokračovala Hitlerovým napadením Dánska a Norska. Dne 10. května spustili Němci svůj *Blitzkrieg* i na západní frontě. Téhož dne nahradil Nevilla Chamberlaina ve funkci ministerského předsedy Velké Británie Winston Churchill. Fronta ve Francii byla ovšem prolomena a na konci května došlo k ohromné evakuaci britských expedičních sil u přístavu Dunkerque. Po této události zaslal Winston Churchill Mackenziemu Kingovi zprávu, kde mu sdělil své pochyby, zda se podaří udržet Francii v konfliktu. Zároveň mu ovšem vzkázal, že má „pevnou důvěru v britskou schopnost pokračovat ve válce, bránit ostrov i impérium“.¹¹⁰

Dne 13. června 1940 se sešli členové kanadského válečného výboru (*Canadian War Committee*) s předáky opozice a společně se shodli na tom, že Kanada bude stát po boku

104 STEWART, A., c. d., s. 743.

105 FEDOROWICH, K., c. d., s. 371.

106 STEWART, A., c. d., s. 745.

107 Tamtéž, s. 746.

108 Tamtéž, s. 750.

109 Tamtéž, s. 739.

110 CHURCHILL, W. S., *Druhá světová válka: Jejich nejskvělejší hodina*, sv. 2, Praha 1993, s. 143.

své mateřské země i v případě, když Velká Británie zůstane v boji sama.¹¹¹ Dalšího dne vstoupila německá vojska do Paříže a 22. června francouzská vláda podepsala s Němci příměří. Po vyřazení Francie z konfliktu a vstupu Itálie do války na straně Německa se najednou ocitly země Britského společenství národů v boji osamoceny.

OGDENSBURGSKÁ SMLOUVA

Po pádu Francie vzrostly u Kanadanů obavy, že pokud by se Němcům podařilo dobýt i britské ostrovy, dalším terčem útoku by se stala jejich země.¹¹² Není proto divu, že obrana Severní Ameriky nabyla na vážnosti i ve Spojených státech amerických. Prohlubující se spolupráce ve vojenské oblasti mezi Kanadou a jejím jižním sousedem se tak stala důležitým tématem pro vlády obou zemí. Užší kooperace mezi Kanadou a Spojenými státy americkými se začala projevovat ve druhé polovině třicátých let 20. století nejdříve v ekonomické oblasti. V roce 1935 došlo k podepsání obchodní smlouvy; o tři roky později ji následovala další. Ve vojenské oblasti měly však kontakty obou zemí mnohem menší tradici.

Po většinu 19. století se v Kanadě naopak počítalo s eventualitou válečného konfliktu se Spojenými státy americkými. Během první světové války sice existoval program výcviku Kanadanů pod britskou záštitou v Texasu, někteří Američané byli zase recipročně cvičeni v Kanadě, ale jednalo se vždy o britskou iniciativu a na hlubší kontakty ve vojenské oblasti mezi dominiem a Spojenými státy americkými neměla první světová válka příliš velký vliv.¹¹³ Otázka nutnosti spolupráce obou zemí v obranných záležitostech vyvstala až koncem třicátých let 20. století.

Když přijel Mackenzie King v roce 1938 do Washingtonu podepsat obchodní dohodu, mluvil s Rooseveltem na téma společné obrany amerického kontinentu, ale nejednalo se ještě o hlavní náplň jejich rozhovoru. Roosevelt se ale vyjadřoval v tom smyslu, že vzrůstající nebezpečí podpory nacismu ze strany jihoamerických států by mohlo představovat problém pro celý kontinent. Podle prezidentova názoru by tak měla Velká Británie i Kanada zvýšit svou výrobu vojenského letectva. V podobném duchu mluvil Roosevelt s Mackenzie Kingem i v červnu 1939, když kanadský premiér doprovázel královský pár při jeho návštěvě u prezidenta v Hyde Parku ve státě New York.¹¹⁴

Přístup k tématu obrany Severní Ameriky proti případnému útoku ze strany nacistického Německa byl ovšem v obou zemích odlišný. Zatímco Washington spoléhal na to, že Velká Británie zvládne svoji obranu sama a hlavní pozornost věnovali zajištění samotného severoamerického kontinentu, Ottawa počítala především s obranou britských ostrovů.¹¹⁵ Na začátku srpna roku 1940 probíhaly ve Washingtonu debaty mezi politickými i vojenskými představiteli Spojených států amerických a zdejšími

111 STACEY, C. P., *Arms...*, s. 32.

112 SANDWELL, Bernard K., *Canada*, London — New York — Toronto, s. 116.

113 STACEY, C. P., *Arms...*, s. 95.

114 Tamtéž, s. 98.

115 SANDWELL, B. K., c. d., s. 116.

britským velvyslancem Philipem Kerrem, jedenáctým markýzem z Lothianu, z nichž vzešel návrh, že americká strana by mohla poskytnout Velké Británii padesát torpédooborců výměnou za pronájem strategických základen na ostrovech v Karibiku a na Bermudách. V roce 1940 byly Spojené státy americké stále neutrální, ale předání padesáti válečných plavidel Velké Británii, které proběhlo v září 1940, bylo podle Churchilla milníkem na cestě Spojených států od neutrality k zatím neválčící straně.¹¹⁶

V poledne 16. srpna 1940 svolal Roosevelt tiskovou konferenci, kde informoval o debatách mezi Washingtonem a Londýnem ohledně získání námořních i leteckých základen k obraně západní polokoule a Panamského průplavu. Oznámil také, že kvůli obraně celého severoamerického kontinentu vede vláda Spojených států amerických jednání s kanadskou vládou.¹¹⁷ Poté Roosevelt požádal telefonicky Mackenzieho Kinga o schůzku následujícího dne ve městě Ogdensburgu ve státě New York, nacházejícím se těsně u hranic s Kanadou.¹¹⁸

Oba státníci zde podepsali 17. srpna 1940 tzv. Ogdensburskou smlouvu (někdy uváděnou také jako Ogdensburská deklarace), v níž se konstatovalo, že kanadský „ministrský předseda a prezident diskutovali o vzájemných problémech obrany ohledně bezpečnosti Kanady a Spojených států“ a rozhodli se ustanovit pro obě země Stálý společný obranný výbor (*Permanent Joint Board on Defence*), který se bude „v širokém smyslu zabývat obranou severní poloviny západní polokoule“. Dohodli se také, že každá země v něm bude zastoupena čtyřmi nebo pěti členy. Závěr jejich prohlášení zněl, že se výbor „sejde brzy“.¹¹⁹

Kromě mezinárodní politické situace hrál roli v přibližování Kanady ke Spojeným státům americkým i fakt, že kanadského premiéra pojilo s prezidentem přátelství, které můžeme označit za tak blízké, jak jen může mezi dvěma představiteli dvou zemí být.¹²⁰ Jelikož oba státníci nekonzultovali před odjezdem do Ogdensburgu své kroky s vlastními vládami, můžeme považovat vzniklou dohodu za iniciativu Roosevelta a Mackenzieho Kinga.¹²¹

V Kanadě i ve Spojených státech amerických byla smlouva přijata s kladnými ohlasy, přestože někteří přesvědčení američtí izolacionisté neskrývali své pochybnosti. Pozitivně se o této dohodě psalo i v britském tisku, ale Churchill si později postěžoval, že Kanadané smlouvu nekonzultovali s Brity. Na příkladu události ze srpna 1940 je však vidět, že pro Kanadu už nehrály vazby s mateřskou zemí tak velkou roli. Mnohem důležitější se jí jevil rozvoj vztahů se Spojenými státy americkými.¹²²

Společný obranný výbor se poprvé sešel v Ottawě 26. srpna 1940. Během tohoto setkání si zástupci obou stran vzájemně vyměnili vojenské poznatky, které pak mohli předat svým vládám. Dále se dohodli o posílení obrany Newfoundlandu, na které se

116 CHURCHILL, W. S., c. d., sv. 2, s. 383.

117 Tamtéž, s. 387.

118 STACEY, C. P., *Arms...*, s. 338.

119 Tamtéž, s. 339.

120 BOTHWELL, Robert, *Foreign Affairs a Hundred Years On*, in: BUCKNER, Phillip, *Canada and the End of Empire*, Vancouver 2005, s. 27.

121 STACEY, C. P., *Canada...*, s. 312.

122 Tamtéž.

kromě Kanady měla brzy podílet i americká strana.¹²³ Někteří historici jsou toho názoru, že rozhodnutí navázat spolupráci v oblasti společné obrany se Spojenými státy americkými představuje pro Kanadu posun od britského dominia k nové Kanadě jako americkému protektorátu.¹²⁴

Ogdensburgská smlouva byla v určitém smyslu završením jedné etapy britsko-kanadských vztahů v éře po vydání Westminsterského statutu. Téměř desetileté období zahrnující hospodářskou krizi, ekonomické zotavování, snahy zabránit ozbrojenému konfliktu ve světě a společný vstup obou zemí do druhé světové války potvrzovaly, že mezi Velkou Británií a Kanadou existovaly stále silné vazby na základě společné historie a tradic v rámci Britského společenství národů, ale volnost ve směřování vlastní zahraniční politiky dala kanadským politickým představitelům možnost hlubší spolupráce se Spojenými státy americkými.

Spolupráce spočívající v jednotné politice obrany Severní Ameriky ze srpna 1940 byla o rok později následována dohodou z Hyde Parku, zaměřenou na úzkou spolupráci v ekonomické oblasti. Po vojenské integraci tak následovala hlubší integrace severoamerických ekonomik. Kanada se tím ale *de facto* dostala v obou oblastech pod silný americký vliv.¹²⁵ Ogdensburgská smlouva byla tak pouze jedním z několika mezníků, které měly za následek přiblížení obou zemí, jasně patrné po roce 1945, kdy došlo k postupnému odstranění všech bariér vzájemného obchodu a zavedení volného obchodu mezi oběma zeměmi.¹²⁶ Smlouva z Ogdensburgu symbolizovala i to k jaké válčící straně mají Spojené státy americké blíže. Když v prosinci roku 1941 vstoupily po boku Velké Británie i Kanady do konfliktu, začalo se rozložení válčících sil měnit a americký vstup do války výrazně přispěl ke konečné porážce Itálie, Německa i Japonska.

Přestože druhá světová válka uspíšila přechod Kanady z britského vlivu pod vliv americký, vzájemné vazby s mateřskou zemí nebyly přetřhány a Kanada dále pokračovala v podpoře mateřské země v těžkých chvílích. Po druhé světové válce byla ovšem pozice bývalé koloniální mocnosti na mezinárodní scéně oslabena, zatímco Kanadě účast ve válce pomohla překonat následky světové hospodářské krize. Propojení kanadských ekonomických, obranných a ve velké míře i politických zájmů s Američany výrazně ovlivnilo i další vývoj Kanady po druhé světové válce a její pozici nejen v měnícím se Britském společenství národů, ale také na mezinárodní scéně.

ABSTRAKT

VELKÁ BRITÁNIE A KANADA OD WESTMINSTERSKÉHO STATUTU K OGDENSBURSKÉ SMLOUVĚ

Studie se zaměřuje na analýzu vývoje zahraničněpolitických vztahů mezi Velkou Británií a Kanadou od přijetí Westminsterského statutu v obou zemích roku 1931 do uzavření obranné smlouvy mezi Kanadou a Spojenými státy americkými v Ogdensburgu v srpnu roku 1940. Studie zkoumá přístup

123 STACEY, C. P., *Arms...*, s. 344.

124 STEWART, Gordon T., 'An Objective of US Foreign Policy since the Founding of the Republic': The United States and the End of Empire in Canada, in: BUCKNER, P., *Canada and the End...*, s. 94.

125 Tamtéž, s. 101.

126 Tamtéž.

obou zemí ke klíčovým událostem zvoleného období: Velká hospodářská krize, imperiální ekonomická konference v Ottawě v roce 1932, imperiální konference v Londýně roku 1937 a hrozby válečného střetu ve světě. Když v září 1939 vypukla druhá světová válka, vstoupila do ní Kanada po boku své mateřské země. Rychlé změny měly však za následek přibližování Kanady ke Spojeným státům americkým v ekonomické i vojenské oblasti.

KLÍČOVÁ SLOVA

Velká Británie; Kanada; William Lyon Mackenzie King; britsko-kanadské vztahy; kanadsko-americké vztahy; Commonwealth; Westminsterský Statut; Ogdensburgská smlouva

ABSTRACT

GREAT BRITAIN AND CANADA FROM THE STATUTE OF WESTMINSTER TO THE OGDENSBURG AGREEMENT

This article analyses the development of political relations between Great Britain and Canada in the era between the Statute of Westminster in both countries (1931) and the signing of the defensive agreement in Ogdensburg between Canada and the United States of America (August 1940). The article discusses the attitude of both countries to the key events and developments of the period: the Great Depression, the Imperial Economic Conference in Ottawa (1932), the Imperial Conference in London (1937) and the threat of another world war. When the Second World War started in September 1939, Canada joined the war on the side of its mother country. The rapid changes, however, had made Canada move closer to the United States of America in the economic and military spheres.

KEYWORDS

Great Britain; Canada; William Lyon Mackenzie King; british-canadian relations; canadian-american relations; Commonwealth; Statute of Westminster; Ogdensburg Agreement

Martin Šubrt

Institute of World History, Faculty of Arts, Charles University
subrt117@seznam.cz

